

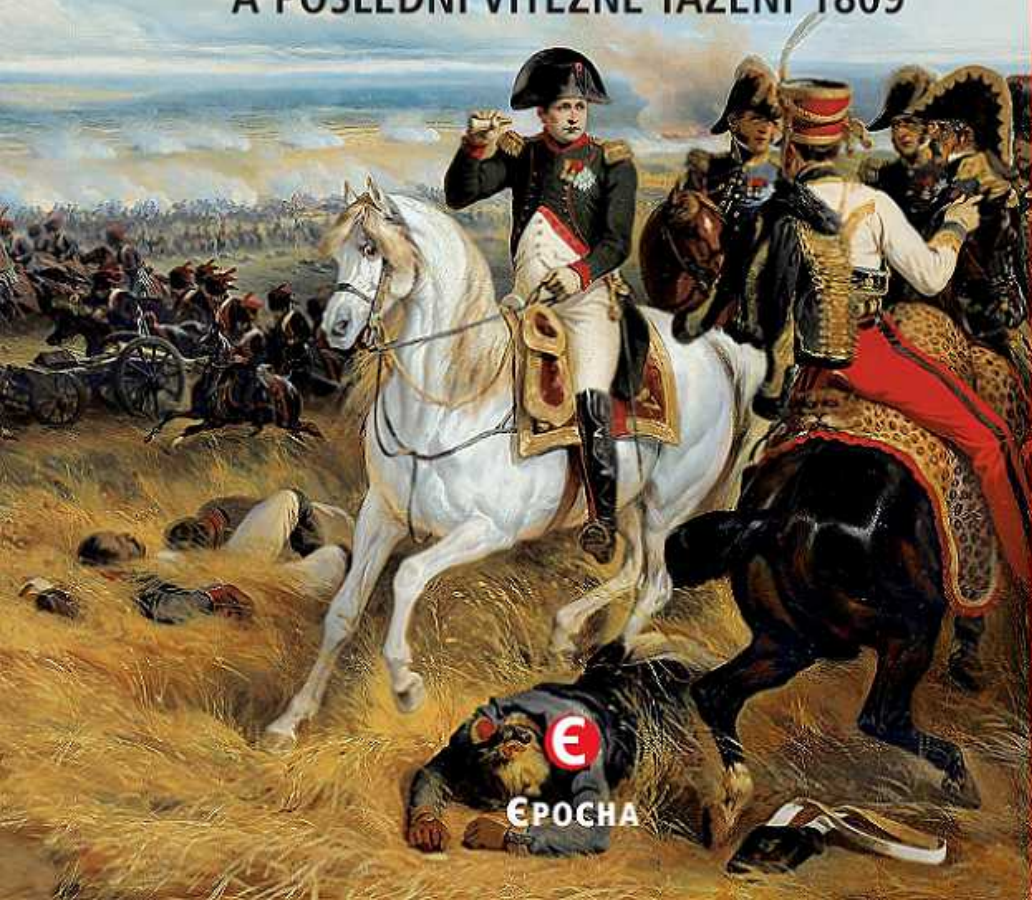
JIŘÍ KOVAŘÍK

Napoleon na Dunaji

ASPERN A WAGRAM
– PRVNÍ NAPOLEONOVA PORÁŽKA
A POSLEDNÍ VÍTEŽNÉ TAŽENÍ 1809

Ε
ΕΡΟΧΑ

EDICE

Polozapomenuté
války

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

EDICE

JIŘÍ KOVAŘÍK

Napoleon na Dunaji

Aspern a Wagram

PRVNÍ NAPOLEONOVA
PORÁŽKA A POSLEDNÍ
VÍTĚZNÉ TAŽENÍ 1809

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Jiří Kovařík, 2009, 2020

Cover © Karel Kárász, 2009, 2020

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2009, 2020

ISBN 978-80-7557-232-5 (print)

ISBN 978-80-7557-813-6 (ePub)

ISBN 978-80-7557-814-3 (pdf)

ISBN 978-80-7557-815-0 (mobi)

Onoho roku 1809 šlo o neúplné vítězství. Třebaže pro Napoleona dopadl každý významný střet příznivě, poprvé svého protivníka nerozdrtil.

Thierry Lentz: Nouvelle histoire du Premier Empire

Dny Esslingu a Wagramu zkosily výkvět francouzské armády, což byla nenapravitelná ztráta pro dobyvatele, který měl zanedlouho bojovat proti všem monarchům Evropy.

Mémoires de Masséna

*Věnováno památce všech, kteří se před dvěma sty lety
u Aspern/Esslingu a Wagramu střetli*

UPOZORNĚNÍ

AUTORA

Laskavý čtenář nechť mi odpustí prohřešky, jichž se z úcty k němu dopouštím. Nemínil jsem opisovat sám sebe a stvořit stručnější výtah ze své před pár lety vydané knihy *1809: Orel proti orlu*. Chtěl jsem popsat bitvu u Aspern a Esslingu, první Napoleonovu porážku, i následující bitvu u Wagramu, která toto selhání alespoň zčásti odčinila. Proto zde jsou předchozí fáze války roku 1809 shrnuty jen velice rámcově a vlastní děj začíná až ve chvíli, kdy Napoleon stanul ve Vídni, tedy takřka v předvečer první z oněch bitev. Koho zajímá podrobněji, co předcházelo či se odehrávalo okolo, nechť laskavě sáhne po výše uvedené knize nebo po druhém svazku mých *Napoleonových tažení*. I tak je ovšem obtížné psát na stejné téma jinou věc a nejde jen o formu. Hledal jsem nosnou linii a našel ji v pamětech plukovníka Lejeuna, který obě bitvy zažil a barvitě popsal. Přiznávám, že mě při výběru ovlivnil skvělý román Patrika Rambauda *La Bataille* (česky přeložený pod stejným názvem, tedy *Bitva*), který má tohoto důstojníka Napoleonova generálního štábu a malíře jako prvoplánovou postavu příběhu bitvy u Aspern a Esslingu. Podobně jako Rambaud jsem pak stavěl na scénu další skutečné postavy, ty však budou mluvit i jednat jen skrze řádky, které skutečně napsaly. Boji a dny, kdy se nebojovalo, nás tak mohou provázet ti, kteří vše prožili: maršál Masséna, chef de bataillon (a pozdější generál) Pelet, Lannesův i Massénův pobočník Marbot, divizní generál Boudet, jezdecký důstojník (a císařovnin synovec) Tascher de la Pagerie, šéfcirurg císařské gardy Larrey, vrchní lékárník Velké armády Cadet de Gassicourt, generálové Macdonald i Marmont (povyšení na konci tažení na maršály), jakož i pár vojáků nebo důstojníků méně slavných či významných z francouzské i rakouské strany. Narozdíl od Rambaudovy *La Bataille* nepůjde o román. Vše, co zde najdete, se skutečně stalo...

OBSAH

PROLOG.....	11
Třicet vítězných dní	12
I. SOUPĚŘÍ.....	17
Tři rakousko-francouzské války	18
Válku chce vláda, armáda i lid!	22
Boj o spojence.....	25
Napoleonův protivník: arcivévoda Karel Rakouský	28
Rakouská armáda aneb voják musí být ušlechtilým člověkem	30
Nejen bílé sukno	32
Šavlička broušená na dvě strany.....	38
Děla a vuřtové vozy	40
Gott erhalte Franz der Kaiser aneb zeměbrana a dobrovolníci	41
Rakouský protivník: Napoleon I., císař Francouzů	44
Grande Armée aneb vyhrát válku nohama.....	47
Dunění kopyt a hřmění děl.....	52
Válka!	56
II. MOST PŘES DUNAJ.....	59
Honicí pes a zajíc	60
Šarvátka na ostrově Schwarze Lacken	62
Rizika přechodu přes Dunaj	66
Tři maršálové v čele: Masséna, Lannes a Bessières.....	72
Co čeká za řekou?.....	78
III. ASPERN A ESSLING, SVATODUŠNÍ NEDĚLE	83
Kde je arcivévoda?	84
Krajina před bitvou	92
Peklo se otevírá	99
Kyrysnický střet a Marulazův útok	108
Hřbitov mrtvých, umírajících i živých	113
Promarněná šance u Esslingu.....	119

Zbytečná smrt generála d'Espagne.	125
IV. ASPERN A ESSLING, ČERNÉ PONDĚLÍ.....	133
Massénův útok za rozbřesku.....	134
Čas bít se pro vítězství	139
Průlom, který se nezdařil	144
Protržený most	150
Protiútok císařské gardy	161
Kule pro vévodu z Montebella	167
Císař odplouvá....	171
V. WAGRAM, DEN PRVNÍ	181
Čekání na novou bitvu.....	182
Drôle de guerre v létě 1809	187
Blížící se bouře	196
Den „D“, noc ze 4. července	205
Úder do prázdna.....	211
Panika na potoce Russbach.....	222
Podniknout útok s úsvitem!	234
VI. WAGRAM, DEN DRUHÝ	243
Předčasný úder podmaršálka Rosenberga	244
Vina a trest maršála Bernadotta	249
Protiútok z kočáru	254
Klenau versus Boudet aneb průlom u Dunaje	261
Massénův boční pochod	267
Úder vévody z Auerstädtu.....	277
Valící se Macdonald	288
Zemřít jako husar!	297
Bilance aneb neúplné vítězství	304
Dost bylo prolité krve!	311
Epilog aneb co se s nimi stalo?	314
PŘÍLOHY	319
Ordre de bataille bitvy u Aspern a Esslingu	320
Ordre de bataille bitvy u Wagramu	330
Chronologie hlavních událostí dunajského tažení roku 1809	335
Bibliografie:	337

Prolog

TŘICET VÍTĚZNÝCH DNÍ

„Jen třicet dní uplynulo od chvíle, kdy císař, pobývající v Paříži plné slavností, opustil své hlavní město, letěl rychlostí orla, postavil se do čela svých armád, přemohl a rozprášil tři sta tisíc nepřátel a zmocnil se hlavního města jeho dědičných zemí, které leželo na čtyři sta francouzských mil od Paříže.“

Tato slova napsal do svých memoárů Louis-François Lejeune, příslušník hlavního štábu Napoleonovy armády a v té době už i proslulý malíř bitevních výjevů.

Jedna francouzská míle měřila něco přes čtyři kilometry.

Napoleon I., od roku 1804 císař Francouzů, opustil Paříž 14. dubna 1809 ve čtyři ráno.

Do Vídně vstoupily jeho jednotky už 13. května 1809.

„Začínala teprve druhá čtvrtina onoho podivuhodného roku 1809, v němž už stačilo dojít k podmanění Španělska, dobytí Madridu,

Plukovník Lejeune (autoportrét)

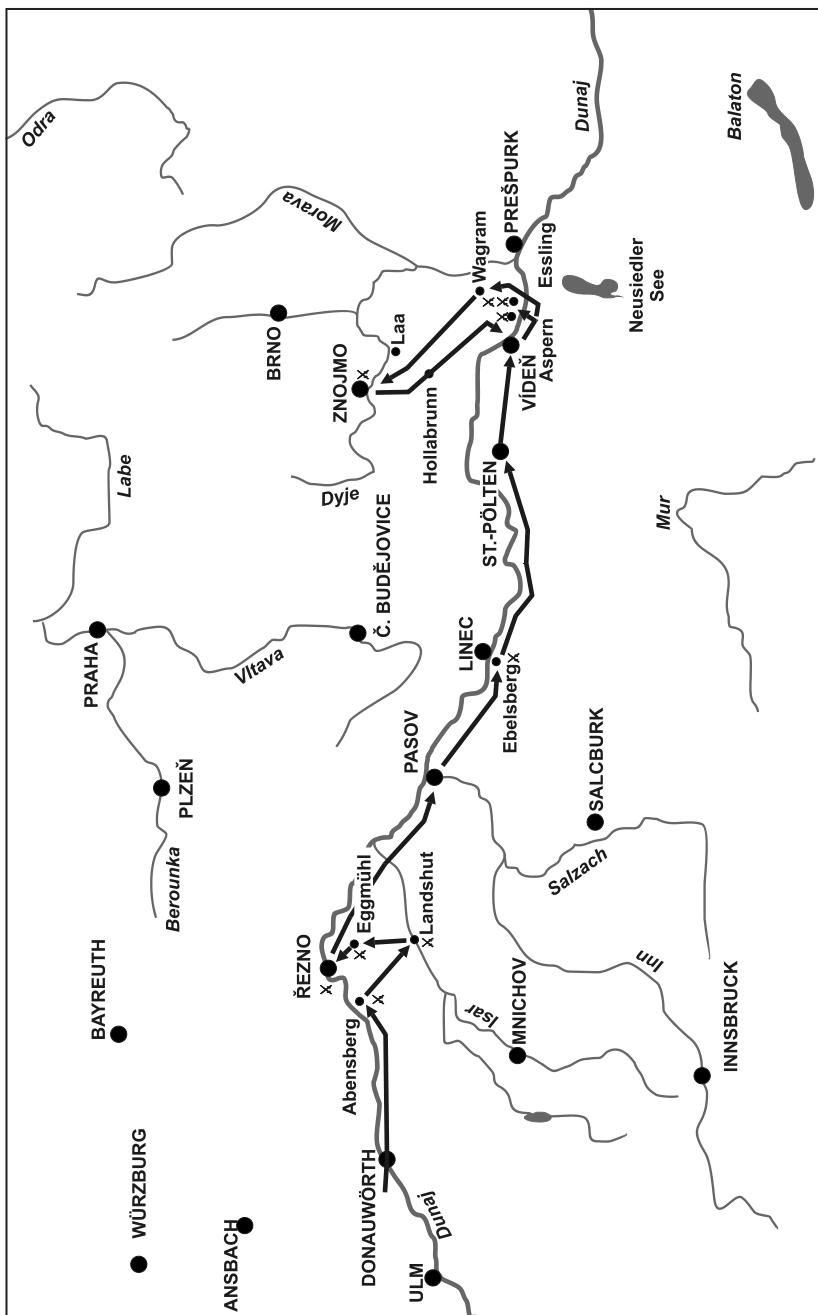
ke zničení anglické armády ve Španělsku, k dobytí Zaragozy a k sérii slavných událostí, které se během měsíce odehrály způsobem takřka bájným,“ pokračoval Lejeune.

Pokud šlo o fakta, neměl tak docela pravdu. Obsazování Španělska zahájila Napoleonova vojska už roku 1808, Madrid dobyla po těžkém boji až 4. prosince a zemi, v níž se rozhořovalo protifrancouzské povstání, si zdaleka nepodmanila. Císař sám pak vedl pronásledování britského expedičního sboru generála Moora, toto bleskové tažení ale nedokončil. Ve městě Astorga jej 1. ledna 1809 zastihly alarmující depeše, které říkaly, že se na opačné straně, ve středu Evropy, kvapem schyluje k jiné válce, tentokrát s rakouským císařem Františkem I. Z tohoto pohledu začínal rok 1809 nevesele a Napoleon se rozhodl, že pronásledování Angličanů přenechá maršálu Soultovi. Sám vsedl na koně, 6. ledna už dojel do Valladolidu, přesedl do kočáru, 16. ledna zastavil na španělsko-francouzské hranici a 24. ledna vjel do Paříže.

Válka s habsburskou monarchií byla skutečně na spadnutí a Napoleon se jí neobával. Císaře Františka porazil už třikrát, v letech 1797, 1800 i 1805, a poslední válku s ním zakončil v triumfální záři slavkovského slunce. Přípravoval se a čekal, neboť roli agresora hodlal ponechat protivníkovi.

Pokud šlo o další slavná vítězství, tam už se plukovník Lejeune s rokem 1809 nemýlil. Dne 19. ledna porazil Soult Brity u La Coruňi v bitvě, ve které jeho protivník Moore padl. Angličané mohli mluvit o štěstí, že je na poslední chvíli odvezlo britské loďstvo... Dne 23. února se vzdala Zaragoza, kde vzplanula protifrancouzská vzpoura nejzuřivěji. Dne 29. března dobyl maršál Soult portugalské Oporto a vypadalo to, že záhy na Pyrenejském poloostrově nezůstane nic, co by mohlo císařským orlům vzdorovat. Napoleon mohl upřít zrak přes německé země k dědičným zemím habsburským a čekat. Na středním Dunaji a jeho přítocích, od Řezna po Augšpurk či Mnichov, měl dost sil, aby jakýkoliv rakouský útok zastavil a přešel do protiofenzivy.

Dne 14. dubna válka konečně začala a rakouská armáda pod velením arcivévody Karla, bratra rakouského císaře, zahájila pochod do Bavorska. Vrhla se na území tohoto francouzského spojence ze dvou směrů, od východu z Rakous na Landshut a Ingolstadt, i z jihozápadních Čech na Řezno. Zpočátku postupovala nadějně, obsadila Landshut, Mnichov

Napoleonův postup během dunajského tažení

a posléze i Řezno, přičemž způsobila maršálu Berthierovi, který zatím Napoleona zastupoval, hodně horkých chvil. Po třech dnech války, 17. dubna, však převzal císař Francouzů velení osobně a od té chvíle se začala karta obracet. I stručný výčet vyhlíží impozantně!

Maršál Davout, ustupující velmi riskantním bočním pochodem od Řezna, porazil 19. dubna Rakušany u Teugn-Hausenu a spojil se s jádrem Napoleonovy tzv. Velké německé armády. O den později, 20. dubna, odrazil maršál Lefebvre s francouzskými a bavorskými jednotkami protivníka v bojích v prostoru Abensbergu. Dne 21. dubna následovala bitva o Landshut, po níž překročili Francouzi řeku Isar. Toto vítězství rozdělilo armádu arcivévody Karla na dvě části a Napoleon se vrhl za tou silnější, jež ustupovala k Řeznu. Dvoudenní bitva u Eggmühlu skončila porážkou rakouského zadního voje a arcivévoda Karel měl co dělat, aby ustoupil do Řezna. Tam přešel, nikoliv bez problémů, z pravého břehu Dunaje na levý a dal se na ústup do Čech.

Teugn-Hausen, Abensberg, Landshut, Eggmühl, Řezno, to bylo pět velkých Napoleonových vítězství, která v několika málo dnech skončovala s rakouskou ofenzivou.

Napoleon svého protivníka do Čech nepronásledoval, vydal se za druhou částí rakouských sil, za armádním uskupením podmaršálka Hillera. Jeho *Grande Armée d'Allemagne* vyrazila po proudu pravého břehu Dunaje podobnou cestou jako roku 1805. Dne 3. května dostihla Hillera u Ebelsbergu a porazila jej, i když mu už nestihla zabránit, aby přešel na opačný dunajský břeh.

Dne 13. května vjel Napoleon už podruhé v životě do císařské Vídně, která pár hodin předtím kapitulovala. Poprvé to bylo na podzim roku 1805, při tažení, zakončeném bitvou u Slavkova, a Francouzi i jejich spojenci bezpochyby očekávali, že i nyní skončí válka triumfem.

„Dejme tomu velkému muži, co mu patří. Náhody a štěstí nehrály při jeho zázračných úspěších roli. Jeho bojovné srdce, génius, moudrost, pečlivá a neutuchající předvídavost vše přichystala, zkombinovala, jeho zápal všechny poháněl, a jestliže si dokázal vynutit poslušnost, věděl i, kterak dosáhnout, aby byl milován. Ve svých vzbuzoval důvěru i oddanost a jim nepřipadalo nic nemožné, když měli bojovat pro něho a podle jeho pokynů. Náš malý kaprál, říkali si, to přikázal, proto musím uspět. Takový pocit důvěry se vryl do srdcí všech vojáků a oni rozmarně,

s důvěrou v jeho slova, opakovali, že slovo nemožné nemá v jeho slovníku místo,“ tvrdil plukovník Lejeune.

Bezpochyby nelhal, císař navíc vyhlížel v šedém redingotu, přetaženém přes poměrně strohou uniformu plukovníka gardových jízdních myslivců, a s prostým dvourohým kloboukem z bobří kůže spíše jako válečný veterán, navíc dokázal s vojáky promluvit jejich jazykem. Krom toho jej dosud nikdo neporazil, i když bitev svedl jako generál Bonaparte i císař Napoleon bezpočet.

Jak ale budou tito muži, armáda a celá Evropa reagovat, až k té porážce dojde?

Zatím se před Vídní schylovalo k další velké bitvě. Napoleonova armáda stála na pravém břehu Dunaje, kde leželo i sídelní město. Na opačné straně mohutného veletoku se rozkládala nížina zvaná Marchfeld, česky Moravské pole. Tam pochodoval přes Čechy a Moravu až od Řezna arcivévoda Karel, k němuž se od Ebelsbergu stáhl i podmaršálek Hiller. V prostoru Moravského pole, poblíž levého dunajského břehu a proti Vídni, se mělo toto mohutné vojsko co nevidět seskupit.

Císař Francouzů se rozhodl, že půjde za ním. Vody Dunaje ho nemohly zastavit, nesvedly to ani roku 1805.

„Nic nemohlo císaře odradit od plánu na překročení Dunaje, na to, aby šel arcivévodu Karla porazit a dobyl mír ještě dřív, než Prusko a Rusko, před nimiž se musel mít na pozoru, spojí svoji věc s věcí Rakouska,“ dodal Lejeune, který tak naznačil nebezpečí, plynoucí z možnosti, že se zrodí nová protifrancouzská koalice.

Napoleon byl přesvědčen, že za Dunajem leží nový Slavkov.

Jenže čekala tam na něho jeho první porážka.

I. SOUPĚŘÍ

TŘI RAKOUSKO-FRANCOUZSKÉ VÁLKY

Proč vlastně k válce s habsburskou monarchií roku 1809 došlo? Z odpovědi otázku je jednoduché i složité zároveň a rozhodně nevystačíme s laciným tvrzením, že příčinou byla jen francouzská (či Napoleonova) rozpínavost. Důvodu se objevovalo mnohem víc.

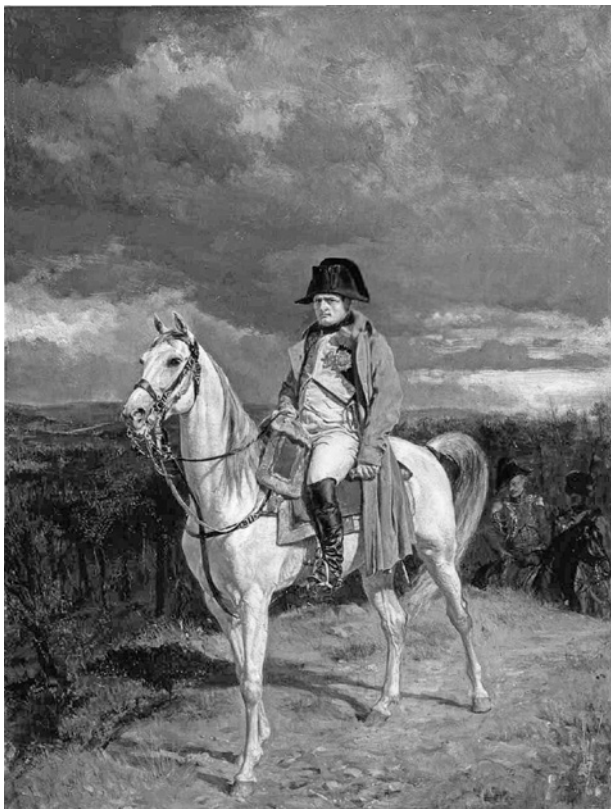
Habsburkové patřili k tradičním, vedle Velké Británie nejvytrvalejším nepřátelům Francie a síly s ní měřili bezpočtukrát. Poslední kola zápasu trvala s malými přestávkami od 20. dubna 1792, kdy revoluční Zákonomodárné shromáždění vypovědělo válku rakouskému arcivévodovi, českému a uherskému králi Františkovi (neboť císařem Svaté říše římské národa německého byl tento panovník korunován až o něco později, 14. června). Vzato z právního hlediska vyvolali Francouzi ozbrojený konflikt, který v následujícím roce přerostl v tzv. první protifrancouzskou koaliční válku. Z jiného hlediska ale nutno dodat, že francouzským protivníkům šlo o potlačení revoluce i obnovu království francouzských Bourbonů a rozpory hnali na ostří nože. Pokud bychom chtěli z válekchtivosti obviňovat Bonaparta, byl tehdy jen nižším dělostřeleckým důstojníkem...

První koaliční válka skončila 10. října 1797 mírem v Campo Formiu a německý císař František II. jím přišel (pokud šlo o největší územní ztráty) o Lombardii i Rakouské Nizozemí, zato však dostal většinu držav bývalé Benátské republiky včetně území Istrie a Dalmácie. Podotkneme, že mírovou smlouvu uzavřel jménem Francouzské republiky (a proti vůli pařížské vlády) generál Napoleon Bonaparte. Mír ovšem vydržel pouhý rok a půl.

Další válka se rozhořela počínaje 12. březnem 1799 a Habsburkovi Františkovi ji vyhlásilo Direktorium, tedy opět francouzská vláda. Jednalo se ovšem o reakci na vznik tzv. druhé protifrancouzské koalice, která se formovala od konce léta 1798, a přímou záminku představovalo to, že Vídeň povolila ruské armádě průchod přes dědičné rakouské země směrem k francouzským zájmovým územím. Bonaparte s tím neměl nic společného, válčil tou dobou v Egyptě. Pokud šlo o Františka II., šel do války ve zjevné touze získat zpět italskou Lombardii.

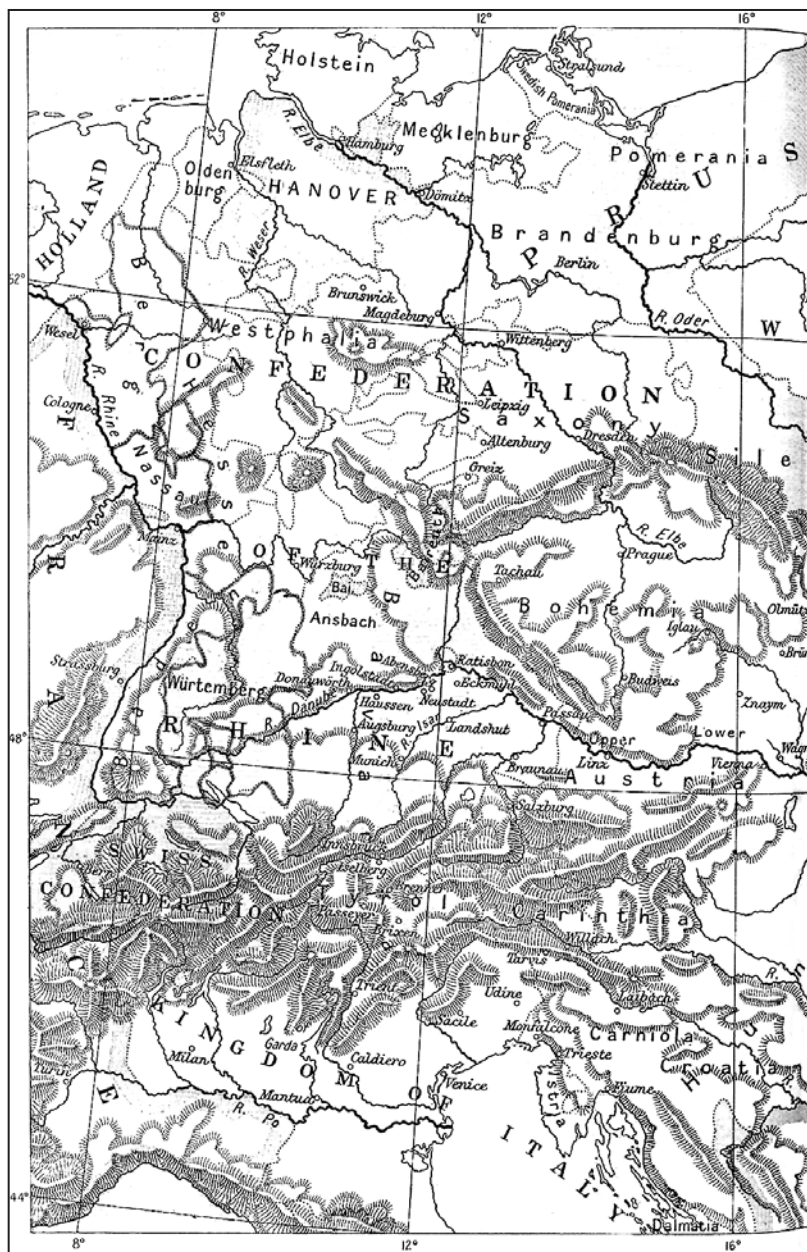
Druhá koaliční válka skončila pro Habsburky 9. února 1801 mírovou smlouvou v Lunéville. To už byl Napoleon Bonaparte v důsledku

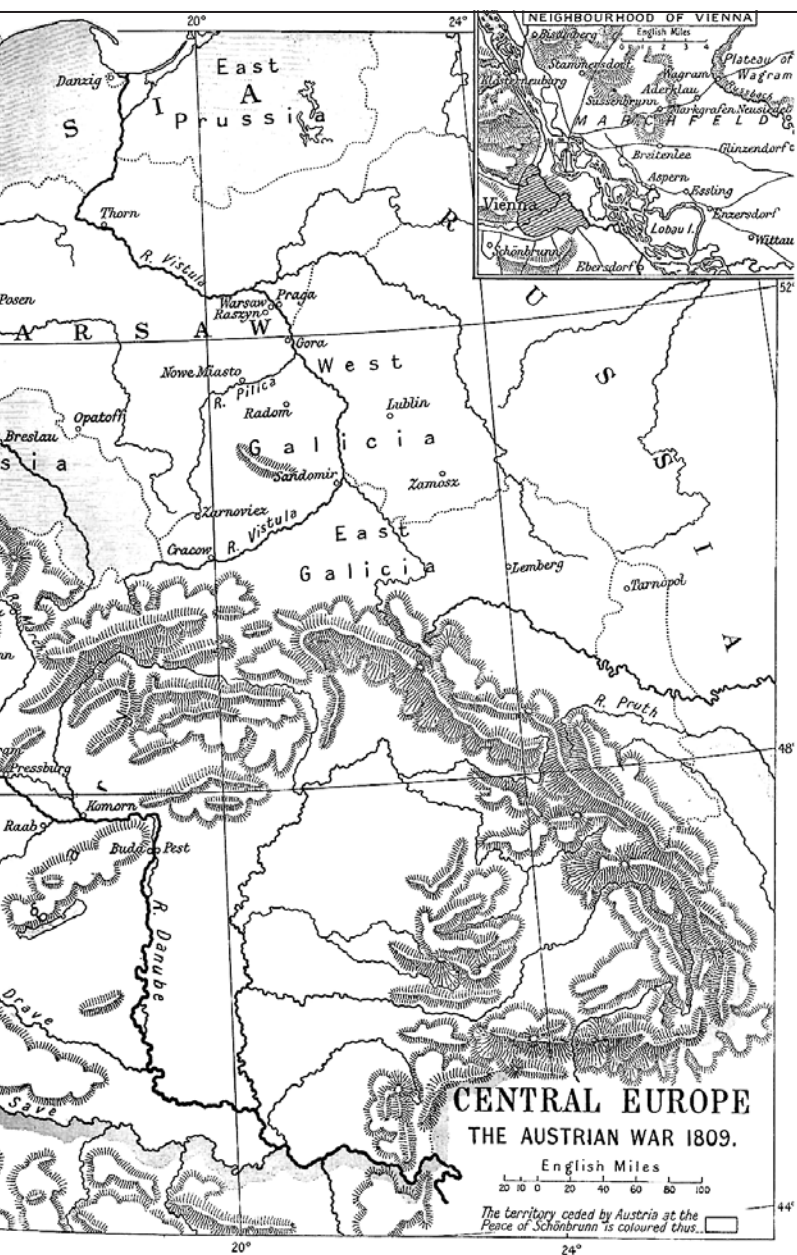
převratu 18. brumairu s titulem Prvního konzula hlavou Francie a mírové podmínky nediktoval o mnoho tvrdší než roku 1797 v Campo Formiu. Obě smlouvy se vlastně dost podobaly.

Napoleon I., císař Francouzů (Meissonier)

Třetí koaliční válce opět předcházela vznik 3. protifrancouzské koalice a Habsburky do ní tentokrát vskutku zahrnaly obavy z růstu francouzského vlivu. Dne 18. května 1804 přijal konzul Napoleon Bonaparte titul císaře Francouzů a 26. května 1805 se nechal korunovat italským králem. Františka II. to popudilo a polekalo tím spíše, že ve Svaté říši římské francouzský vliv od roku 1803 výrazně sílil. Na vyhlášení císařství ve Francii reagoval ostatně tím, že dosavadní rakouské arcivévodství povýšil na císařství a sebe jako Františka I. na rakouského císaře.

Střední Evropa v roce 1809

Válku vyhlásil tentokrát jako první císař František. Stalo se tak 24. srpna 1805 a 8. září vstoupila rakouská vojska na území Bavorska, což byl nově francouzský spojenec. Teprve 29. září přešla Napoleonova armáda Rýn a vyrazila Rakušanům přes Německo vstříc. Toto válečné soupeření skončilo po vojenské stránce 2. prosince 1805 Napoleonovým vítězstvím u Slavkova a diplomaticky se uzavřelo rakousko-francouzským mírem, podepsaným 26. prosince v Prešpurku (dnešní Bratislavě).

Otázka, kdo tedy vyvolával všechny tyto války, zní sporně a nejednoznačně. Měli-li bychom někoho označit u všech tří konfliktů na přelomu 18. a 19. století za válečného štváče, byl by to nepochybně Londýn; jeho diplomaté a britská subsidia totiž stály u zrodu všech protifrancouzských koalic.

Prešpurský mír z roku 1805 se ovšem od míru z Campo Formia i Lunéville diametrálně lišil a Napoleon I. tentokrát svého protivníka Františka důkladně ztrestal. Rakouské císařství vyšlo z války nesmírně poníženo. Vojensky selhalo, změnilo se v druhořadou, hospodářsky zcela vyčerpanou a válečnou kontribucí zatíženou mocnost. Ztratilo na tři miliony poddaných, územně přišlo o državy v Dalmácii, severovýchodní Itálii, Tyrolsku a Vorarlbersku, politicky i hospodářsky ztratilo vliv na německé země. Svata říše římská národa německého pod rakouskou patronací přestala existovat, František Habsburský se vzdal 6. srpna 1806 titulu římskoněmeckého císaře a prohlásil ji za rozpuštěnou. Její místo totiž už od 12. července téhož roku zaujímala Rýnská konfederace, stvořená ze šestnácti německých států Napoleonem I., který se prohlásil za jejího protektora.

V roce 1809 tedy mělo rakouské císařství k touze po odplatě spoustu důvodů. Stačilo jen, aby se k moci dostali ti, kteří věřili, že nastala příznivá situace, ve které může rakouské císařství vést s Napoleonem vítěznou válku.

VÁLKU CHCE VLÁDA, ARMÁDA I LID!

V průběhu roku 1808 získalo na vídeňském dvoře i v klíčových orgánech, na ministerstvu zahraničí a ve Dvorské válečné radě, rozhodující vliv politické křídlo, které bychom mohli eufemisticky (byť ne zcela přesně) označit za válečné jestřáby.

Mluvčím osob, které chtěly válku, byl pětáctýřicetiletý Johann Philipp Karl, hrabě von Stadion-Warthausen, od prosince 1805 státní ministr,

stojící v čele zahraniční politiky. Poukazoval na hroutící se měnu, inflaci, prázdnou pokladnu a rostoucí protifrancouzské nálady, přičemž s oblibou opakoval svůj bonmot:

„Jestliže Napoleon s válkou nepočítá, musíme s ní zásadně počítat my.“

Kontext věty sice říkal, že Napoleon po válce s Rakouskem nedychtí a nechystá se k ní, toho si však povšimli jen někteří.

Stadionova pozice byla o to silnější, že se opírala o názor jednadvačetileté rakouské císařovny Marie Ludoviky Beatrix, rozené von Modena, třetí choti čtyřicetiletého Františka I. Těžko se jí divit, byla dcerou rakouského arcivévody Ferdinanda Karla, generálního guvernéra Lombardie, kterého odtud vyhnal roku 1796 právě Napoleon Bonaparte! Podobný osud potkal i její matku Marii Beatrici, rozenou d'Este, dceru modenského vévody Ercole III., kterému Bonaparte proměnil jeho vévodství nejprve v Cispadanskou, a posléze v Cisalpinskou republiku!

František I. se dal hrabětem Stadionem i svou chotí přesvědčit o to snadněji, že i on cítil k samozvanci i svému několikanásobnému přemožiteli Napoleonovi odpor. Navíc mu nahánělo husí kůže, jak svévolně ten *Buonaparte* (tak mu po straně říkal) nakládá se starobylými trůny a vytváří nové. Roku 1806 dal císař Francouzů neapolskou korunu svému staršímu bratru Josefovi, z Louise Bonaparta, dalšího Napoleonova bratra, se stal roku 1806 holandský král a z Jerôma Bonaparta o rok později panovník uměle vytvořeného vestfálského království.

Hrabě Stadion uměl obav svého panovníka využít a v memorandu z dubna 1808 zdůraznil:

„Vaše Veličenstvo rozpoznalo s vytríbeným citem na příkladu Španělska zřetelná znamení osudu, hrozícího každému dvoru a každému panovnickému domu, který neučiní v patřičném čase potřebná protipatření. Hrozící nebezpečí se v závislosti na nich buď zvětší, zmizí, nebo alespoň vzniknou podmínky pro možný odpor. Současná zkáza Španělska je výstrahou Prozřetelnosti...“

O měsíc později přišly do Vídně zprávy o tom, že se španělský král Karel i následník trůnu Ferdinand Asturský vzdali koruny ve prospěch Bonapartů. Místo španělských Bourbonů usedl na prastarý trůn v Madridu Napoleonův nejstarší bratr Josef; jeho neapolské království dostal maršál Joachim Murat, Napoleonův švagr, který se začal titulovat jako Joachim I.

Nebyly podobné události pro Habsburky pobuřující a zároveň i varující?

Císař František si to myslel a nařídil urychleně vypracovat patriční zákony o obraně země. V květnu a v červenci 1808 pak vyšly císařské patenty nařizující vytvoření zeměbraneckých jednotek, *landwehru*.

Rakouský císař František I.

V průběhu roku 1808 začali příznivci války s Francií zpracovávat veřejné mínění a hrát na vlasteneckou strunu. Hrabětem Stadionem na jaře založené *Vlastenecké listy pro rakouské císařství* a letáky, vydávané v neobvykle vysokých nákladech, vyjadřovaly pobouření nad francouzskou okupací Španělska, přičemž kladly rovnítko mezi odporem Španělů a rodícími se nacionálními myšlenkami v německých zemích i v Tyrolsku, které Napoleon odtrhl roku 1805 od Rakouska a přičlenil k Bavorsku. Tato propaganda měla úspěch a nadšením pro válku vzplanuly Vídeň, Salcburk či Linec. Vytváření studentských *freikorpsů*, jednotek Legie arcivévody Karla či vstup dobrovolníků do praporů *landwehru* z Čech i Moravy ukazovalo, že se podobná euforie zmocnila i společnosti v českých

zemích. Posun v celkové atmosféře nejlépe vystihl francouzský chargé d'affaires Dodun, když z Vídně hlásil:

„V roce 1805 chtěla válku vláda, nikoliv armáda a lid. V roce 1809 ji chce vláda, armáda i lid!“

Rakouské císařství zbrojilo od roku 1808 tak intenzivně, až to bralo dech a ruinovalo ekonomiku. V únoru 1809 mělo ve zbrani 300 000 mužů a císař František poněkud zaraženě prohlásil:

„Armáda stát zhltně!“

BOJ O SPOJENCE

Od míru, uzavřeného roku 1807 v Tylži, byl ruský imperátor Napoleonovým spojencem a jeho rozhodný hlas by nepochybně válečnické nadšení hraběte Stadionu zchladil. Jenže Alexandr I. už získal vše, co mu mohlo spojenectví s Francií poskytnout, Finsko i volnou ruku na dolním Dunaji, a francouzský spojenec začínal být Rusku spíše na obtíž. Napoleon, jemuž nálady a změny postojů Vídně neunikly, se pokusil francouzsko-ruské vztahy oživit na schůzce s Alexandrem v Erfurtu a doufal, že tu dokáže uzavřít smlouvu, která by rakouské hrozbě čelila. Vracel se odtud v půli října 1808 velice rozladěný, neboť dosáhl jen mlhavého příslibu:

„V případě, že zahájí Rakousko proti Francii válku, vystoupí imperátor Ruska proti Rakousku a bude zajedno s Francií...“

Alexandr dal jasně najevo, že do války po Napoleonově boku vstoupí jen v případě, že bude Rakousko agresorem!

Hrabě Stadion chtěl vlašného postoje Ruska využít, uspěl však jen zčásti. Imperátor nezastíral, že bude muset v případě rakouského útoku tasit meč po boku Francie, naznačil však, že by mu to nečinilo žádné potěšení. Vídeň nenabádal k míru, naopak ji mezi řádky povzbuzoval k válečným přípravám na „den pomsty“, a hrabě Stadion si ke své škodě diplomatické náznaky vyložil jako příslib změny aliance.

Rakouské diplomacii se zdálo, že k válce nazrává příhodný čas. Napoleon měl spoustu problémů doma i za hranicemi, což historik Jean Tulard shrnul pregnantně do dvou vět:

„Před Napoleonem stálo Rakousko ve zbrani a číhající Německo, za ním povstálé Španělsko, Angličané v Portugalsku a zrada v Paříži. Od Marenga nehrál tak obtížnou roli.“

Onou zradou v Paříži mínil kroky, které proti Napoleonovým zájmům podnikal ministr zahraničí Talleyrand, k němuž se přidal policejní ministr Fouché...

Nedlouho po erfurtském jednání, v říjnu 1808, kdy už Rakousko zjevně zbrojilo, odejel Napoleon do Španělska. Na jaře sice tuto zemi okupoval, avšak povstání, které vypuklo 2. května v Madridu, tvořilo roznětku, po níž země vybuchla. Španělská armáda Francouze zahнала až na sever pod Pyreneje a císař musel dobývat zpět, co ztratil. Slavně sice zvítězil u Somosierry, přinutil Madrid kapitulovat a přes pohoří Sierry Gadarramy pronásledoval až do Galicie nevelkou britskou armádu, aby se ale mohl věnovat pacifikaci Španělska, potřeboval ve střední Evropě mír. Vypravil do Sankt-Petěrburgu zvláštního kurýra s poselstvím, v němž Alexandrovi navrhoval, ať obě země zašlou Rakousku, pokud nepřeruší válečné přípravy, totožné znějící nótu, leč ruský imperátor odmítl. Rakouské císařství nereagovalo ani na výstrahu, kterou představovalo odvolání francouzského vyslance Andréossyho z Vídně do Paříže.

V listopadu 1808 dospěly rakouské vojenské přípravy tak daleko, že zbývaly dvě alternativy: válka, nebo finanční zhroucení, v jehož důsledku by se muselo Rakousko ekonomicky i politicky podřídít Francii. Císař František volil válku a hrabě Stadion rozhodl den před Štědrým dnem o termínu. Válka měla začít hned na jaře! Zprávy o tom přiměly Napoleona, aby se ze Španělska vrátil!

V prvních třech měsících roku 1809 vzájemné napětí mezi francouzským a rakouským císařstvím eskalovalo a na diplomatické scéně docházelo ke stále větším roztržkám, Napoleon I. však žádné zjevné vojenské přípravy nepodnikal.

„Zprávy z Německa začaly být naléhavé,“ psal Lejeune, povýšený v oněch dnech na ženijního plukovníka „náš císař ale chtěl Rakousku nechat ohavnou roli agresora (...) a nenařídil svým jednotkám v Německu žádné přesuny, které by ukázaly jeho odhodlání být na válku připraven. Naopak, udržoval naše nepřátele v přesvědčení, že zijeme bezstarostně a že je snadné nás zaskočit.“

Paříž se veselila, bály, ohňostroje, veřejné koncerty, na nichž zpívali Crescenti či Grassiniová, velká jména té doby, a divadelní představení, kde exceloval slavný Talma, následovaly tak rychle, že ani největší bonviváni nedokázali vše stihnout.

„Dny ubíhaly v nádherných slavnostech u arcikancelře Cambacérèse, u královny Hortensie, u císařovny Josefiny, u císařových sester i u kněžny z Neuchâtelu. (...) Vše sice napovídalo, že se blíží válka v Německu, a my na ni čekali dychtivě, při tom čekání jsme se však chápali všech příležitostí, abychom se oddávali radostem i slastem,“ vzpomínal Lejeune, současně ale dodával:

„Každý den jsem byl v kabinetu knížete Berthiera zaměstnán zapichováním špendlíků do map, což vyznačovalo postavení jednotek, které jsme v Německu měli, postup posil, jež tam směřovaly, stav skladů s potravinami, pící, botami, míst dělostřeleckých parků i přepravních prostředků stejně jako všechny pohyby nepřítele, o nichž jsme se dokázali dozvědět.“

Maršál Louis Alexandre Berthier byl náčelníkem hlavního štábu francouzské armády a zanedlouho měl odejet do Německa, aby tu v císařově nepřítomnosti převzal velení *Grande Armée d'Allemagne*, Velké německé armády.

Maršál Berthier

Císař se hodlal vrchního velení ujmout až poté, co Rakousko zaútočí! Mohl se opřít o své bavorské, saské, württemberské a bádenské spojence, či spíše satelity, musel však počítat, že se proti němu v případě neúspěchu postaví Rusko.

Rakousko nezískalo žádné spojení a šlo do války zcela samo. Na první pohled to vypadalo jako šílenství, jenže takto proti Bonapartovi válčilo už v letech 1796 a 1797. Roku 1800 se mohlo opřít o pomoc Bavorska, ta se ale vztahovala jen na území bavorského kurfirštství, a když začalo válku roku 1805, byly první ruské jednotky ještě v nedohlednu.

Mnohem podstatnější otázkou tvořilo, jak dobrý má rakouská armáda strategický záměr, kterak vypadají její síly a kdo ji vede.

NAPOLEONŮV PROTIVNÍK: ARCIVÉVODA KAREL RAKOUSKÝ

Shodou okolností dostal vrchní velení rakouské armády spolu s hodností generalissima muž, který narozdíl od hraběte Stadiona s Napoleonem válčit nechtěl. Dokonce byl největším odpůrcem války a právem jej pokládali za hlavu mírové strany.

Osmatřicetiletý arcivévoda Karel Rakouský, přesněji Karl Ludwig Johann Joseph Laurent von Österreich, byl třetím synem císaře Leopolda II., tedy mladším bratrem císaře Františka. Narodil se ve Florencii,

Arcivévoda Karel Rakouský (Isabey)

mládí prožil v Toskánsku, zrání ve Vídni a Bruselu. Byl křehkého zdraví, neoplýval fyzickou silou a navíc se u něho projevovala epilepsie, přesto ale miloval vojenské povolání, studoval vojenskou vědu a projevil nadání pro teorii i praxi. Francouze jako protivníky dobře znal. Roku 1792 bojoval pod knížetem Hohenlohem u Jemmapes a o rok později se významenal pod princem Koburským ve vítězných bitvách u Aldhovenu i Nordwindenu, po nichž Rakušané vytlačili Francouze z Flander. Pak se stal správcem Rakouského Nizozemí (což bylo zhruba území pozdější Belgie), po rakouské porážce u Fleurusu (1794) se však funkcí i velení vzdal. Roku 1796 jej Dvorská válečná rada povolala v hodnosti polního maršála (*Feldmarschall*) zpět do čela rakouské tzv. Rýnské armády. Karel porazil na přelomu léta a podzimu 1796 u Ambergu a Würzburgu francouzského generála Jourdana, kterého donutil k ústupu až na Rýn, načež své síly obrátil proti generálu Moreauovi, jemuž nezbylo než ustoupit na Jourdanovu úroveň. Dědičným zemím habsburským ale hrozilo nebezpečí v severní Itálii, kterou až na pár výjimek ovládl generál Napoleon Bonaparte, a Vídeň dala arcivévodovi Karlovi to, co z tamní tzv. Lombardské armády zbylo.

Na počátku roku 1797 spolu změřili Bonaparte a Karel poprvé síly. Francouzského velitele tzv. Italské armády, jehož vzestup ke slávě byl vsutku raketový, provázela pověst neporaženého triumfátora, ověčeného vavříny od Castiglione či Rivoli, abychom jmenovali ty nejvýznamnější bitvy. I rakouského arcivévodu pokládala Evropa po Ambergu a Würzburgu za jednoho z nejlepších vojevůdců a Bonaparte jej raději nepodceňoval. Už po prvních střetech v březnu 1797 ale do Paříže napsal:

„Do této chvíle manévroval princ Karel hůř než Beaulieu a Wurmser, dělal krok za krokem chyby, hrubé chyby, které mu přišly draho a přišly by ho ještě draž, kdyby mě jeho pověst trochu neklamala a nebránila mi zjistit, že zpozorované chyby nejsou výsledkem záměru, protože ve skutečnosti žádný záměr není.“

Pravda, Karel disponoval vyčerpanou, oslabenou armádou, nutno ale přiznat, že obranný boj od linie řek Tagliamento a Isonzo (Soča) nevedl příliš obratně a nakonec ustoupil skrze štýrské soutěsky až na sto padesát kilometrů od Vídně. Tam bylo uzavřeno příměří, po němž následoval campoformijský mír.

Roku 1799 vytáhl arcivévoda do války znovu a hned v první bitvě tzv. druhé koaliční války porazil u Ostrachu Jourdana. Následovala bitva u Stockachu, po níž Jourdan ustoupil (už podruhé) za Rýn a Karel se stočil ke Švýcarsku, kde porazil v první bitvě u Curychu generála Massénu. Vídeň naneštěstí podlehla nátlaku Ruska, svého tehdejšího spojence, a vítězného arcivévodu poslala na sever Německa s tím, že velení na švýcarském válečnickém nakonec převezme maršál Suvorov. Rozladěný arcivévoda složil velení a jen zpovzdálí přihlížel, jak se štěstí obrací k rakouským zbraním zády. Když arcivévoda Jan, jeho bratr, utrpěl v prosinci 1800 velkou porážku u Hohenlinden a směrem na Vídeň táhla vítězná armáda generála Moreaua, uvolil se Karel převzít vrchní velení, ačkoliv věděl, že nesvede víc než zabránit nejhoršímu. Nakonec inicioval uzavření příměří a po míru v Lunéville se stal prezidentem Dvorské válečné rady.

Roku 1805 velel Karel v Itálii, kde svedl v říjnu s Massénou bitvu u Caldiera, a třebaže mu přenechal bojiště, uvolnil si ruce ke strategickému manévru, k tomu, aby pochodoval na pomoc Napoleonem ohrožené Vídni. Došel jen do Uher, kde se dozvěděl o rakousko-ruské porážce u Slavkova...

Další roky zasvětil arcivévoda Karel reformám armády tak, aby se vyrovnala Francouzům, a v době, kdy hrabě Stadion volal po válce, dobře věděl, že vojska nejsou dosud připravena. V tomto smyslu se stal mluvčím mírové strany, kde mu sekundovali jeho bratři, porážkou u Hohenlinden poučený arcivévoda Jan, uherský palatýn Josef a arcivévoda Rainer. Rozdíl mezi Stadionem a Karlem tkvěl jen v tom, že arcivévoda chtěl válku začít v příhodnějších podmínkách a po dokončení reform. Možná za rok...

RAKOUSKÁ ARMÁDA ANEB VOJÁK MUSÍ BÝT UŠLECHTILÝM ČLOVĚKEM

Služba v ozbrojených silách habsburské monarchie byla od vydání císařského patentu ze 4. května 1802 časově omezená (u pěchoty, vozatajstva a pontonýrů 10 let, u jezdeckta 12 let, u dělostřelectva a ženijních sborů 14 let) a podléhali jí muži od 18 do 40 let s výjimkou urozených, duchovních, úředníků, ženatých či vdovců s nezaopatřenými dětmi, akademických umělců a několika dalších, méně podstatných kategorií. Od října

1804 platil konskripční systém, nikoliv nepodobný francouzskému; v jednotlivých konskripčních okresech a podokresech se odvádělo podle určených kvót. Konskripce dávala zhruba pět osmin armádního stavu, zbytek tvořili dobrovolníci. V roce 1805 se zrušilo povinné nošení copů a zároveň bylo ukončeno vlastnické právo majitelů, velitelů i vyšších důstojníků k setninám, třebaže instituce formálních majitelů pluků (jejichž jméno regimenty krom číselného označení nesly) zůstala zachována.

Vlastní armádní reformy ve smyslu organizačních, výstrojních, výcvikových, taktických a dalších změn iniciovali arcivévoda Karel a tehdejší prezident Dvorské válečné rady Mack von Leiberich už před Slavkovem, většina se ale uskutečnila až po něm, v letech 1806 až 1809. Arcivévoda osobně přispěl sepsáním základních příruček. Pro generály byly určeny *Grundsätze der höheren Kriegskunst für die Generale der österreichischen Armee* (Základy vyššího vojenského umění pro generály rakouské armády), pro důstojnictvo *Beiträge zum praktischen Unterricht im Felde* (Rukojeť praktické výuky v poli) a pro mužstvo *Exerciervorschriften* (Cvičební řády).

Sám se však neoprostil od lineární taktiky, pruské vojenské školy a způsobu válčení druhé poloviny předchozího století, které zaostávalo za francouzskými teoriemi Bourcetovými a du Teilovými, z nichž vyšel Bonaparte.

Arcivévoda dbal, aby se zlepšilo zacházení s vojáky i jejich materiální zabezpečení a jím sepsaný předpis jasně říkal:

„Všechny formy špatného zacházení a přetěžování ve výcviku se přísně zapovídají. Surovost je obvykle důkazem celkového nedostatku vědní a ničí přirozeně nutný respekt i vojáckého ducha.“

Důraz se začal klást na ideovou přípravu vojáka, mnohonárodnostní monarchie ale nemohla operovat termíny vlastenectví či národ. Místo nich musela uplatnit lásku k trůnu, monarchii, státu a vojácké ctnosti.

„Láska k vladaři a čestný život (...), poslušnost, loajalita, rozhodnost, to jsou pravé vojácké ctnosti. Na tomto světě musí být voják ušlechtilým člověkem,“ konstatoval Karel.

Díků arcivévodovi Karlovi dospěla rakouská armáda v polním tažení roku 1809 k nápodobě francouzského vzoru, tj. ke členění do armádních sborů (s dalším dělením na divize a brigády), strukturovaných jako armádní celky, schopné samostatných operací (tj. s pěchotou všech druhů,

jezdecktvem, dělostřelectvem a pomocnými složkami); předtím se seskupovala pouze do armád a v jejich rámci do účelových kolon, jejichž skladbu určoval rozkaz, nikoliv operačně-taktické zásady a koncepce.

NEJEN BÍLÉ SUKNO

Pěchota, v každém vojsku nejpočetněji zastoupená zbraň, se dělila v habsburské armádě roku 1809 na řadovou, hraničáře, myslivce a dobrovolnické jednotky.

Specifikem řadové pěchoty bylo to, že se dělila na německou (verbovanou nejen v „německých“ provinciích včetně českých zemí a Haliče, ale i kdekoli v ostatních německých státech mimo rakouské hranice) a uherskou (formovanou z Uher, Chorvatska a Transylvánie).

K roku 1809 lze napočítat 63 řadových pluků (*Linien Infanterie Regiment* s běžnou zkratkou LIR, či IR), ani to však není exaktní číslo (ve skutečnosti jich bylo na jaře jen 61), neboť některé pluky se onoho roku zakládaly a jiné rozpouštěly. Armáda měla 46 německých pluků, 15 uherských a dva posádkové. Čtyřiašedesátou jednotkou se stal v průběhu roku 1809 myslivecký pluk *Tiroler Jäger-Regiment* (pozdější *Jäger-Regiment Chasteler*).

Sedmnáct hraničářských pluků (*National Infanterie Grenz Regiment*, zkratka NGIR, či GR), z nichž bylo třináct pravidelných (tj. tabulkových, ostatní se doplňovaly zeměbranou), představovalo období francouzské lehké pěchoty. Příslušníci se většinou verbovali z oblastí tzv. vojenské hranice monarchie s osmanskou říší, tedy z Chorvatska, Slavonska, Sedmihradsko a Banátu. Převážně šlo o muže, kteří měli už při nástupu služby bojové či lovecké zkušenosti, uměli střílet a dovedli se pohybovat samostatně ve složitém terénu.

Podobně lze charakterizovat i příslušníky třetí, nejméně početné složky pěchoty, patnáct mysliveckých praporů či batalionů (*Jäger Bataillon*), z nichž devět přibýlo těsně před tažením 1809; v tomto případě šlo skutečně většinou o myslivce a hajné.

V rámci reforem arcivévody Karla měl řadový pěší pluk roku 1809 tři bataliony (hraničářský dva plus jeden záložní). Německý řadový pluk čítal v té době i s výcvikovým divizionem 5170 mužů (podle jiných pramenů 4575 mužů), uherský měl tabulkově 5065 mužů. V praxi a v poli činila velikost pluku zpravidla jen 2000–3000 mužů.

Každý ze tří batalionů (*Bataillon*, prapor) se dělil na tři diviziony (*Division*), každý divizion na tři kompanie (*Kompanie*, setnina, rota) o zhruba 180 mužích, kompanie na dvě půlkompanie (*Halbkompanie*) a půlkompanie na dva *Züge* (čety).

Řadovou pěchotu charakterizovaly bílé kabáty, u německé pěchoty s bílými, u uherské s modrými kalhotami, a šedý polní plášť. Nejnápadnější změnu představovala roku 1809 postupně zaváděná nová pokrývka hlavy, mohutné černé čáko s předním a zadním štítkem, zdobené stuhou a pomponem; byla levnější než starší (a u mnoha pluků stále užívaná) kožená přilba s hřebenem a mosaznými garniturami. Granátníci se odlišovali charakteristickou medvědicí.

Hraničáři nosili tmavohnědý frak a čáko se stínítkem jen vpředu.

Uniformy myslivců měly praktičtější sukno v barvě zvané *Hechtgrau*, štičí šed, které zahrnovalo v praxi řadu odstínů; hlavu kryl tzv. korsický klobouk.

Výzbroj francouzské i rakouské řadové pěchoty byla zhruba stejně kvalitní. Hlavní zbraň rakouského pěšáka tvořila mušketa z roku 1798 (*Infanteriegewehr M 1798 mit Stichbajonett*) ráže 17,6 mm s bodákem, popřípadě od roku 1807 zaváděná mušketa *M 1807*, lišící se od *M 1798* železným kování místo mosazného a způsobem upevnění mušky k hlavní. Krátká pěchotní šavle představovala zbraň druhotnou. Zhruba dvě třetiny myslivců dostaly roku 1808 štec *M 1807* (*Jägerstutzen M 1807 mit Haubajonett*) tj. pušku s drážkovanou hlavní ráže 13,9 mm, k níž patřil tulejový bodák se sečnou a mimořádně pádnou čepelí. Hraničáři byli počínaje rokem 1808 vyzbrojováni jezdeckou karabinou, nebo štcem *M 1807*.

Účinná střelba činila u muškety (tj. zbraně s hladkou hlavní) řadové pěchoty 180 kroků, u karabiny 250–300 kroků, u pušky (tj. zbraně s drážkovanou hlavní) až 350 kroků. Za zmínku stojí, že francouzská pěchota nebyla puškami s drážkovanou hlavní vybavena takřka vůbec, měli ji jen voltžierští poddůstojníci lehké pěchoty.

Celkovou sílu rakouské pěchoty lze k roku 1809 odhadnout na 280 000 mužů.

Pěchotní taktiku nelze pochopit odtrženě od struktury pěšího pluku, zopakujme tedy to, co nalezneme čtenář přehledněji na nákrese. Regiment měl tři bataliony, každý batalion tři diviziony, každý divizion dvě